

YEZİDİLER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN

1. Buldukları Yerler ve Nüfus Dağılımları : Yezîdiler, Osmanlı İmparatorluğu toprakları içerisinde yaşarlarken, Birinci Dünya Savaşı sonunda (1918) İmparatorluğun çökmesi ve yerine yeni devletlerin kurulması ile üç ayrı ülke toprakları içerisinde yer almışlardır (1923). Bir kısmı Yeni Kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti toprakları üzerinde yer alırken, bir kısmı Irak toprakları ve diğer bir kısmı da Suriye toprakları sınırları içerisinde yer almışlardır. Böylece belki taahhte ilk defa coğrafi dağılımları bakımından farklı ülkelerde yaşamaya başlamışlardır. Bunun sonucu olarak da aralarındaki yöreler arasındaki ilişkileri ve gidip gelmeleri de güçlenmiştir. Geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye'de Yezîdilerin oturdukları yerler Güneydoğu Anadolu'dur. Suriye ve Iraktaki-ler de bu bölgenin devamı olan ve Türkiye sınırına yakın bölgelerde otur- maktadırlar. Her üç ülkede de günümüzde sayıları altmış bin civarında olup bunun 24.307 kişisi Türkiye'dedir.

Yezîdiler bugün Türkiye'de Güneydoğu Anadolu illerinden Siirt'in Beşiri ilçesinde dokuz köyde (Uğrak, Kuşçukuru, Uğurca, Yolkonak, İki- köprü, Kumgeçit, Oğuz, Uçkuyular, Deveboynu) ve üç mezrada (Ekinci- ler, Meydancık, Onbaşı), Kurtalan'da bir köyde (Kurukavak) ve Bat- man'da bir köy (Yolveren)'de toplam 6663 kişi. Diyarbakır'ın merkez ilçesinde bir köy (Bahçecik), Bismil'de bir köy (Yaşince)'de ve Çınar'da bir köy (Gürses)'de toplam 2096 kişi; Mardin'in Midyad ilçesinde dört köy (Güven, Oyuklu, Yenice, Çayırılı) ve iki mezrada (Çörekli ve Ko- çan)'da toplam 5600 kişi; İdil'de bir köyde (Mağara) 680 kişi ve Nusay- bin'de dört köy (Kaleli, Güneli, Çilesiz, Değirmencik) ile dört mezra (Sel- vitik, Berhök, Fıskın, Arpalı)'da toplam 2963 kişi; Şanlıurfa'nın Viranşe- hir ilçesinde altı köy (Burç, Bozca, Dinçkök, Yaban, Oğlakçı, Altınbaşak) ve onsekiz mezra (Diktaş, Tepeyolu, Yukarıkoşanlar, Aşağıkoşanlar, Çö- rekli, Çınarlı, Küçükaltınbaşak, Soğanya, Koçar, Hırbîârî, Üçgül, Işıklı, Gezdik, Büyükcavuş, Aşağışölenli, Yaprak, Yukarıbağ, Dirgen) de toplam 6307 kişi oturmaktadır. Böylece bütün bu dört il içinde 28 muhtarlık ve bu muhtarlıklara bağlı 23 mezrada toplam 24309 kişi olarak bulunmak-

(*) Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

tadırlar. Bunlardan Beşiri ve Nusaybin'in ikişer köyü ile Viranşehir, bir köy, 4 mezrasında müslümanlar ile karışık, diğer yerlerdekiiler ayrı otur- maktadırlar.

2. Asılları : Bugün yurdumuzun Güneydoğu Anadolu illerinden Siirt, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'nın bazı ilçelerinin aşağıda isim- lerini vereceğim köylerinde oturan Yezidîler, Suriye'nin Baalbek kazası- nın Beyti Fâr köyünde doğan, çağında son derece meşhur olarak Ade- viyye tarikâtını kuran, buradan Hakkâri dolaylarına giderek, bugün Irak sınırları içersinde kalan, Lâleş'de bir zâviye kurup doksan yaşları civa- rında iken burada ölen ve yaptırdığı zâviyesine gömülen Şeyh Adî b. b. Müsâfir (Ö. 555/1160 veya 557/1162) ile Yezîd b. Muâviye (Ö. 64/683) 'yi insanüstü bir varlık olarak gören bir topluluktur.

3. Tarihçesi : Şeyh Adî b. Müsâfir, sunnî bir sufî olup şîlere sal- dırarak, onların kötülediği Muâviye b. Ebî Sufyan'ı savunan ashâb-u ha- dis'den bir mutasavvuf (1) olmasına rağmen, ölümünden çok sonra yerine geçen yeğeninin torunu Şeyh Hasan b. Adî (b. Adî b. Berekât b. Ebu'l- Berekât) zamanında (2), Şîilerin Yezid b. Muaviye'ye saldırımları üze- rine, Şeyh Adî b. Müsâfir'e bağlanan taraftarlarının bir kısmı Sunnî anla- yışı kötüye kullanarak bu defa da Yazîd b. Muâviye'yi savunmaya başla- mışlar, bu konuda daha da ileri giderek, gerek Şeyh Adî b. Müsâfir ve gerekse Yezid b. Muaviye hakkında aşırı görüşler yaymaya başlamışlar- dır. Böylece, başlangıçta tamamen sunnî bir anlayışa dayalı bu hareket, kurucusunun ölümünden kısa bir süre sonra taraftarlarından bir kısmı sapık bir görünüm kazanmış ve hem Şeyh Adî'yi hem de Yezid'i insan- üstü varlıklar olarak kabul etmişler, işte bundan dolayı bunlara Yezidî adı verilmiştir.

Yezidîler kendilerinin her ne kadar Yezid b. Muâviye'den geldikle- rini savunurlarsa da, Halife Yezîd b. Muâviye (60-64/680-683)'nin Yezidî- likte oynadığı rol bizce bilinmemektedir. Yezidîlere göre Yezîd, Yezidîliğin gerçek kurucusu değil, Âdemin tek oğlu olan Şehid b. Cerra (3) tarafın- dan kurulan kendine has fıkranın onarıcısı ve canlandırıcısıdır. Yezîd, tenasuh yolu ile her zaman dünyaya dönecek olan Şeyh Adî oldu. Şeyh

(1) Bkz. İbn. Teymiye, Mecmuatu'r-Resâil'l-Kübrâ, Kahire, 1905, C. 1, S. 262- 317. Yezidîlere göre Şeyh Adî için bkz. Siouffi (N), Notice sur le Chèik hAdiet la Secte des Yezidis, J. A. 1885, C. 5, S. 78-100

(2) Abbas el-Azzâvi, Tarihu'l-Yezidiyye ve Aslu Akidetihim, Bağdat, 1935, S. 46, Lescot (R), Enquête sur Les Yezidis desyrie et des Djebel Sincar, Beyrut, 1938 S. 34 ve 102.

(3) Mushaf-ı Reş XV.

Adî'nin tanrı tarafından Suriye'den Lâleş'e gönderildiği kutsal kitapları Mushaf-ı Reş (Kara Kitap)'şin XV. bölümünde anlatılırken Yezîd adı anılmamıştır. Alman yazar Müsteşrik Profesör Th. Menzel, Yezîdiliğin Suriye'de Emeviler devrinde doğduğunu, yazmaktadır (4).

Yezîdiler müslümanlara karşı kutsal olduğunu ileri sürdükleri kitapları Mushaf-ı Reş ve Kitâb-ı Cilve ile övündüklerinden «Kitab Ehli» sayılmamışlar ve Yezîd taraftarları olduklarından İslâmın «Râfizileri» olarak da damgalanmışlardır. Bundan dolayı devrin yönetimi tarafından verilen fetvalarla oturdukları yerler, Dâru'l-Harb (Küfür Bölgesi) olarak ilân edilmiş, İslâm içinde kaynaşmaları için her türlü gayret gösterilmiştir. Bu konuda Şeyh Abdullah Efendi er-Rubtakî (5) Ebu's-Suud (6) Abdüsselâm ve Muhammed el-Barkla'î el-el-Kurdi'nin fetvaları (7) dikkate değer olmasına rağmen, yüzyıllar boyunca Yezîdilerin kendi inançlarından vazgeçmemiş olmaları da dikkati çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşarlarken, imparatorluğun parçalanması ve yerine yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasıyla Yezîdiler de üç ayrı ülke içerisinde kaldılar : Irak, Suriye ve Türkiye, Türkiyede kalanlar 1924'-den beri vatandaşlık bakımından diğer vatandaşlardan ayırt edilmemekte, dinlerinden ötürü de hor görülmemekte ve inançlarını geçmişte olduğu gibi bugün de sürdürmektedirler.

4. Dinleri : Yezîdiliğin, Yezîdilerin yaşadıkları bölgede, eskiden yaşanan birçok dinlerin etkisi altında kaldığı söylenmekte ve hatta onların karışımı bir din olduğu, yaşantılarından da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, iki tanrı, anlayışında (Allah-Şeytan) zerdüştlüğün; tenâsuhu kabul ettiklerinden dolayı Sabiliğin; ölü gömme, rüya tabirleri ve dinî âyinlerden dolayı Şamanizmin; Melek Tâvûs diye horoz süretindeki putlara saygı göstermelerinden dolayı putperestliğin; güneşi, ayı, yıldızları ve ateşi yüceltmelerinden, ve onlara ibadet etmeleri ve benzeri âdetlerinden dolayı Mecüsiliğin; şarap içmeleri ve sarhoşluk veren şeyleri helâl kabul etmelerinden dolayı Hristiyanlığın; hayvanların kesilmesi ve beslenme

(4) Menzel (Th), Yezidiler, 1A, Cüz. 141, S. 416

(5) Anılan kişiye ait fetva «Risâle fi Beyânı Mezâhibi't-Tâifeti'l-Yezîdiyye» adı ile Süleymaniye Kütübhanesi, İzmirli İsmail Hakkı, 1092 numarada kayıtlı olup, beş sayfadır. Türkçeye tercümesi için bkz. H. Çetinkaya, Yezidiler Üzerine Fetvalar, Samsun, 1985, s. 5-11 (Mezuniyet Tezi).

(6) Yezîdân-ı Mel'unân hakkında fetva, Süleymaniye Kütübhanesi, H. Ahmet Efendi, 1246 numarada kayıtlı olup H. Çetinkaya'nın tezi, S. 1-5 de tercüme edilmiştir.

(7) Menzel (Th), Yezidiler, 1A, Cüz. 141, S. 417,

ile ilgili hükümlerden dolayı Yahudiliğin; sünnet, oruç, kurban, hac, mezarlar üzerine yazılan islâmî yazılardan dolayı İslâmiyetin; mezhebin gizli vasfı, vecd ve birçok sufi şeyhlere saygılarından dolayı da Sûfi-Râfizîliğin tesirinde kaldığı iddia etilmektedir (8).

5. Kelime-i Şehâdetleri : Yezidilerde tek Allah inancı olmasına rağmen, iman esasları üç cümlede toplanmış olup, sabah kalkarken ve akşam da yatarken söylenen sözlerdir : a) Melek Tâvûs (Şeytan)'un Allah'ın meleği ve elçisi olduğuna, b) Şeyh Adî'nin Allah'ın meleği ve Yezidilerin mürid'i olduğuna, c) Sultan Yezid'in Allah'ın meleği, yerin nuru, ve insanlığın sevinci olduğuna inanırım (9). Ayrıca «Lâ ilâhe illallah, Emin Cebrâil Habibullah» yani Allah'dan başka ilâh yoktur, Emin Cebrâil Habibullah yani Allah'dan başka ilâh yoktur, Emin Cebrâil (Şeytan-Melek Tâvûs) Allah'ın sevgili bir meleğidir, sözü de Kelime-i Şehâdetlerindedir.

6. Kutsal Kitaplar : Yaradılıştan önce var oldukları ve orjinal nüshalardan öğrendikleri iddia edilen iki kutsal kitapları vardır. Bunların birçok dillere tercümesi yapılmıştır. Bütün ibadetlerde konuşma dilini kullanmaktadırlar. Bu kitaplar Kitâbu'l-Cilve (Tecelli Kitabı) ve Mus-haf-ı Reş (Kara Kitap) tir.

Kitâbu'l-Cilve, Melek Tâvûs'un yanından, sonradan, Yezidilerin kurtuluşu için bizzat onun tarafından Şeyh Adî'ye indirilmiş olup, bir giriş ve beş bölümden ibarettir. Bu bölümlerde, Melek Tâvûs'un ezelde ve halen var ve görevinin Yezidileri aslah ve bir sıkıntı halinde onlara her zaman yardımcı olduğunu; insanları istediği şekilde cezalandırıp ödüllendirdiğini; arzın altına ve üstüne hükmettiğini; ancak onun emirlerini yerine getirmek gerektiğini; bütün bilgileri sevdiklerine kitap olmadan verdiğini; yer, gök ve denizlerdeki bütün yaratıkların kendi yönetimi altında olduğunu; haklarını başka ilâhlara vermeyeceğini; Yahudi, Hristiyan ve müslümanların onun inançlarından kendilerine uygun düşenlerini alıp diğerlerini bozduklarını; şahsına ve resmine saygıda bulunulmasını emreder.

(8) Mustafa Nuri, Abede-i İblis. Yezidi Mezhebinin İnançları, Örf ve Adetleri. İstanbul, 1910, S. 17-18. Türkçeye yeni harflerle çevirisi için bkz. Hasan Kahraman-Recep Ak, aynı ad ile, Samsun, 1985, (Mezuniyet Tezi).

(9) Davut Okçu, Yezidilik ve Yezidiler, Ankara, 1979, S. 37 (İlahiyat Fakültesinde Mezuniyet Tezi).

Mushaf-ı Reş ise yeryüzüne ait bir kitap olup, yaradılışı, Yezîdîlere ait geçmiş olaylar ile Yezîdîliğin örf ve adetlerini içine alır⁽¹⁰⁾.

7. Dini görevler : Yezîdîlerde dîni görevler şunlardır :

a. Namaz : Öğle üzeri ve öğleden sonra da kılındığı söylenir ise de sabah ve akşam olmak üzere iki vakit kılınır. Müslümanların aldığı abdeste benzemezse de, elleri yıkamak abdest yerine geçer, bir de duası vardır⁽¹¹⁾. Namaz, sabahleyin güneşin sarılığı belli olduğunda güneşe karşı ayakta durularak kısa bir dua okumak suretiyle⁽¹²⁾, akşamda aynı şekilde güneşin batışı sırasında kısa bir dua⁽¹³⁾ okunarak kılınır. Yezîdîler ibadetlerini başkalarının görmesini istemezlerse de günümüzde bu davranış ortadan kalkmıştır.

b. Oruç : Özel ve genel olmak üzere iki çeşittir. Din adamlarının tuttuğuna özel oruç denir ve 20 gün Aralık ayında, 20 gün de Temmuz ayında, yani hem kısa hem de uzun günlerde tutulur. Sonra Lâleş'e Şeyh Adî'nin mezarını ziyarete giderek orada 40 gün daha tutulur. Yurdumuzdaki Yezîdîlerin ruhani reisleri, bu orucu bu şekilde tutmamaktadırlar. Genel oruç Yezîdîliğe inanan din adamları dışındakilerin, yani müridlerin tuttukları oruçtur. Her Yezîdî Aralık ayının ilk pazartesi gününden itibaren üç gün süre ile oruç tutar, dördüncü günü orucu bozarak bayram yapar. Bu bayrama **Şeyh Şems Bayramı** denir. Bu haftanın beşinci, altıncı ve yedinci günleri oruç tutmaz, hafta başı pazartesi gününden itibaren üç gün daha oruç tutar ve dördüncü günü orucunu bozarak bayram eder. Bu bayrama da **Sultan Yezid Bayramı** denir. Böylece $3 \times 3 = 9$ gün oruç tutarlar. Orucun müddeti müslümanlarda olduğu gibi gün boyu yemek ve içmekten sakınmaktan ibarettir. Ancak oruçlu bir kimseye bir şey sunulursa geri çevirmez yenir veya içilir⁽¹⁴⁾.

c. Hac : Şeyh Adî b. Müsâfir'in türbesinin bulunduğu, bugün Irak sınırları içerisinde kalan, sınırimıza kırk kilometre uzaklıkta bulunan Lâleş kıtsal bir yer sayılarak burasını 15-20 Eylül arasında ziyaret etmek Yezîdîlere farzdır. Yurdumuzdaki Yezîdîlerden maddi durumu iyi

(10) Bu iki kitabın ilk defa Türkçeye Arapçası ile tercümesi için bkz. Mehmet Şerafettin, Yezidiler, DFIFM, C. 3, S. 1-30 (1928). Arapçaları için; Abdurrezzâk el-Haseni, el-Yezidiyye fi Hazirihî ve Mâzihim, Sayda, 1951, S. 37... (Bu kitabın kısmi tercümesi için bkz. Hikmet Dolmuş - Adem Muhçu, Yezidi inançları, Samsun, 1985, Mezuniyet Tezi); Siddık ed-Demlûci, et-Yezidiyye, Bağdat 1949, S. 115-121.

(11) Davut Okcu, Yezidilik ve Yezidiler, Ankara 1979, S. 5, (İlahiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi).

(12) İbid, S. 7.

(13) İbid, S. 8.

(14) Bu durumu Kurtalan'ın Kurukavak Köyünden Fakir Ali Çetuk anlattı.

olanlar vasıta ile, maddi durumu iyi olmayıp, sıhhati yerinde olanlar da fırsatını bulurlarsa yaya olarak sımrı geçmek suretiyle bu görevlerini yerine getiriyorlar.

d. Zekât : Müslümanlardan farklıdır. Onlar bu konuda şöyle derler : Şeyh Adî, kendi zamanında, din adamları arasında servet, arsa ve arazi edinme devam ederken aralarında olan münakaşa ve düşmanlığı görünce onlara fazilet ruhu bağısladı. Böylece onlar dünya malından yüz çevirip ahiret ve onun sonsuz varlığını kazanmaya çalıştılar, ellerindeki mallarını da müridlere dağıtmaya başlayınca müridler çoğaldı. Bu durum karşısında Şeyh Adî, müridlere mallarından belli bir miktar din adamlarına vermelerini emrederek bu duruma, onların oğullarını da vâris yaptı. Bundan dolayı din adamları nazarında müridler, kendilerinin süt veren inekleridirler (15). Buna göre müridler gelirlerinin % 10'unu Şeyh'lere, % 5'ini Pîr'lere, % 2,5 unu da Fakîr'lere vermek zorundadırlar (16).

e. Tenâsuh : İnsan öldükten sonra ruhun bir ceset'den diğer bir cesed'e geçişine denir (17). Bu inanış Kitabul'l-Cilve'de şöyle geçer : «Birini şu aleme göndermek istediğim zaman ruhların tenasuh'u yolu ile onu tekrar iki, üç defa daha gönderirim». Ruhlar iki kısım olup, birincisi kötü ruhlardır. Bunlar kötülüklerinin cezasını çekmek için domuz, eşek, köpek gibi pis ve âdi hayvanların vücutlarına girerek, orada cezalarını çekerler. İkincisi iyi ve temiz ruhlardır. Bunlar ise semâda yerlerini alarak devamlı gayb aleminde insanlar için hayırları gizli sırları, gizli ve görünmez şeyleri keşfederler. Yezîdîler cennet ehline Ahyâr, cehennem ehline de Eşrâr derler.

8. Bayramları : Yezîdîlerin birçok dîni ve şenlik cinsinden olan bayramları vardır. Günümüzde dağınık ve birbirlerinden uzakta oturduklarından bunların kutlanması yöreden yöreye değişmektedir. Diğer taraftan çeşitli ülkeler içinde bulduklarından, din adamlarının okur yazar olmayışlarından ve ellerinde yazılı bir ilmihâl kitabı da bulunmadığından böyle devam edip gitmektedir. Her Yezîdî köyünde genellikle bir bayram yeri yapılmıştır ve bayramlar orada kutlanır. Bu bayramlar :

(15) Abdurrezzâk el-Hasenî, a.g.e., S. 59.

(16) Bkz. İnfira, Din Adamları.

(17) Kısaca «Ruh göçü» demek olan Tenasuh'un dört derecesi vardır.

1) Nash : İnsanın öldükten sonra ruhunun diğer bir insana geçmesi.

2) Fash : İnsanın öldükten sonra ruhunun cansız cisimlere geçmesi.

3) Nash : İnsan öldükten sonra ruhunun hayvanlara geçmesi.

4) Rash : İnsan öldükten sonra ruhunun bitkilere geçmesi. bkz. darra ve vaux,

Tenâsuh, IA, C. 12, S. 158 - 159

a. Yılbaşı Bayramı (Sare Sale) : Her yılın Nisan ayının dördünden başlayarak ay sonuna kadar devam eden, Melek Tâvûs ve diğer meleklerin yeryüzüne inmesi ve herşeyi yönetimi altına alması münasebetiyle kutlanır.

b. Cemâi Bayramı : 28 Eylül-3 Ekim tarihleri arasında kutlanan hata ve günahların afdedildiği bir bayramdır. Bu bayramda rahmet ve bereket yağmurlarının yağması istenerek, gelecek yılın oluşumuna bununla delil getirilir. Bu, genellikle, Şeyh Adî b. Müsâfir'in mezarı başında kutlanır. Buraya gelemiyenler köyde bayram yerinde kutlarlar. Bu bayramda yarışlar düzenleyerek, şunlar yapılır : Şeyh Adî'nin tahtının dikilmesi, Kabağ, Simat-ı Cilmire denen öküzü ikesip pişirerek yemek ve zemzemde yıkanmak gibi şenlikler.

c. Yaz Mevsimi Bayramı (Çeşna Havini) : Buna Şeyh Adî Bayramı veya Fûkir Bayramı da denir. 24-29 Temmuz tarihleri arasında kutlanır, beş gündür. Fâkir'lerin 40 gün oruç tutarak 41 inci gün yaptıkları bayramdır. Günümüzde Fâkir'lerin çoğu bu orucu tutmadıkları halde bu bayram kutlanmaya devam edilmektedir.

d. Yezîd Bayramı : Yezîd'in doğduğu gün, Bu bayramın nasıl yapıldığını oruç bahsinde anlattık.

e. Bülende Bayramı : Şeyh Adî'nin doğum günü münasebetiyle kutlanan bayramdır.

f. Kurban Bayramı (24 Ağustos) : Her Yezîdî 21-23 Ağustos tarihleri arasında, hac süresi sonunda, hacci tamamladıktan sonra orada bir kurban kesip evine dönünce bir kurban daha keserek kutladığı bayramdır. Bu bayram bir gün olup, hacdan evine dönünceye kadar kesmez, müddeti yoktur. İster bir günde, isterse bir ayda dönsün. Ancak bundan böyle her Yezîdî, her yıl düzenli olarak 24 Ağustosda kurban keserek bu bayramı kutlar. Hacca gitmeyen Yezîdiler bundan muaftır.

g. Batizmi : Her yıl üç Martta başlayan, ancak üç gün öncesi dört gün de sonrası olmak üzere yedi gün devam eden ve bilhassa Midyad ve Nusaybin'deki yezîdî köylerinde kutlanan bir bayramdır. Buna «Kadir Gecesi» de denir. Yezîdilere göre bu gecede Cenâbu Allah'ın yerler ve gökler alemini yarattığına inanılarak, bu gecenin anısına kutladıkları bir bayramdır. Diğer bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da kurbanlar kesilir. Erkek ve kadın elele tutuşarak, sabaha kadar eğlenilir. Bundan dolayı çevre halkları tarafından bunlara «mum söndü» yapıyorlar da denilmektedir. Oysa ki bu söylentilerin bu kelimenin içerdiği mana ile ilgisi yoktur.

Bu gece hiçbir Yezîdî uyumaz, hanımı ile cinsel ilişkide de bulunmaz, haramdır. Bu bayramda fakirler ve düşkünlere ihşanda bulunula-

rak yardımlar yapılır. Bayramın birinci günü temizlik yapılır. İkinci gün, köyde ölen kişiler için yemek verilir. Bu yemeğe komşuları Yezîdî olmayanların da çağrıldığı söylenir. Üçüncü gün hayvanlar kesilir, «Pîr Ali» için hazırlık yapılır. Bayramı yerinde bir yere yedi parça et, bir yatak, bir paket sigara ve bir miktar kuru üzüm konur. İki-üç saat sonra Pîr Ali'nin gelip bunları yediği, sigarayı içtiği ve yatakta yattığına inanılarak şenlikler başlar. Bu sırada köyde kıymetli bir kişi ölürse eğlence yapılmaz.

h. Davar Nebî Bayramı : Bu bir nevi yağmur duası olup, havaların kurak gittiğinde, Mart ve Nisan ayları boyunca her hafta Cuma günleri kuşluk vakti bir kurban kesilerek veya kesilmeden yağmur duasına çıkmak suretiyle yapılan dua ve şenliklerden ibaret bir bayramdır. Buna her ne kadar yağmur duası deniliyorsa da, yağmur yağsa da her yıl kutlandığından, âdet haline gelen bir alışkanlık olup bütün Yezîdî köylerinde yapılan ve kanaatimce dinleri ile bir ilişkisi olmayan yöresel bir bayramdır.

Bunlardan başka Yezîdîlerde, ayrıca dünyanın yaratılış günü olarak kabul ettikleri ve 21 Mart'ta yapılan bir bayram daha vardır. Diğer taraftan Nisan ayının tamamı onlara göre kutsaldır. Bu ayın ilk haftasında evlenmek, yeni ev yapmak, alış veriş yapmak ile tarlada, bağda ve bahçede çalışmak ve ilk çarşamba günü banyo yapmak, herhangi bir işle uğraşmak da yasaktır (18).

9. **Din Adamları** : Bugün Üç devlet sınırları içerisinde (Türkiye, Irak, Suriye) oturan Yezîdîler görünüşte bölünmüş olmakla beraber dinî bir örgüt sayesinde teşkilatlanmışlardır. Bu teşkilat ilk bakışta iki ana guruba ayrılır.

I — Müridler : Yezîdilîğe gönül vermiş halk kitleleri olup bundan sonra gelecek olan Ruhânîler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezîdîlerdir. Her Yezîdî mutlaka bir Pîr veya Şeyhe mürid olmak zorunda olup, karşılaştığı zaman mutlak surette elini öpmeye mecburdu. Diğer taraftan bütün müridler diğer din adamlarını görünce de onlara hürmeten ellerini öpmektedirler.

II — Ruhânîler : Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dört sınıf (Şeyhler, Pîrler, Fakîrler, Peşimâmlar) olmak üzere toplam yedi sınıftan ibarettir. Bu sınıflardan birinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inanç meselesidir. Çünkü Yezîdîler mezheplerinin saflığını

(18) Yezîdîlerde Bayramlar için bkz. Abdurrazzak el-Hasanî, a.g.e, S. 75 - 83. Türkçe Tercümesi için bkz. Dursun Çelik, Yezîdîler Dinî Bayramları ve Çektikleri Sıkıntılar, Samsun, 1985, S. 3 - 15 (İhâhiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi).

bu inanışa dayandırılırlar. Her biri doğduğu sınıf içinde yaşamak ve ölmek zorundadırlar⁽¹⁹⁾. Bu sınıfın geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır :

1. Mirler veya Emirler : Bunlar en yüksek dinî ve dünyevi güçle sahip din adamlarıdır. Soyları, Şeyh Adî b. Müsâfir'e hatta Yezîd b. Muâviye'ye, Şeyh Ebu Bekir'e ve Şeyh Abdülkadir Geylâniye dayandırılır. Bunlar, Irak'da Bâ'azri'de otururlar. Bütün dünyevi işlerde onların kararları kesindir. Yezîdileri dışta temsil etmek hakkı da bunlara aittir. Bunlar bütün Yezîdi kabilelerinin karşısındaki durumu, kabile reisinin ayrı ayrı Yezîdiler karşısındaki durumu ile aynıdır⁽²⁰⁾. Bunların en büyüğüne Mirü'l-Ümera denir.

Bugün Irak'da Yezîdilerin Mirü'l-Ümerası Tahsin Beydir. Tahsin Bey, Said Beyin, O'da Ali Bey'in, O'da Hüseyin Bey'in O'da Ali Bey'in, O'da Hasan Bey'in, O'da Çöl Bey'in, O da Budak Bey'in, O da Mirhan Bey'in, O da Selman Bey'in oğludur. 1944 yılında babası Said Bey'in ölümünden sonra genç yaşında babasının yerine Mir oldu. Tahsin Bey Kâtâni sülalesinden olup Şeyh Adî Kâtâni'nin neslindedir. Bu Şeyh, Şeyh Ebu Bekir'in kardeşidir. Ailesinin soydan gelen geleneklere göre seçimi sonunda Mir olup, Irak hükümetince de uygun görülmüştür. Mir'in hükmü mutlak olup kutsal olduğuna inanılır. Çünkü Şeyh Adî'nin vekilidir.

Diğer bir etkin Mirleri'de Mir Muaviye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl⁽²¹⁾'ün oğludur. Bugün Türkiyedeki Yezîdilerin Mir'i budur. Bu Mir ve oğlu Ferhund, sık sık Türkiyeye gelerek Yezîdilerden para, mal ve mülk toplayıp Irak'a dönmektedirler.

Irak - İran savaşından sonra, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düşüklerinden, her ikisi de yurd dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey İngiltereye, Mir Muaviye de Fransa'ya yerleşmişlerdir. Savaşın uzun sürmesinden dolayı Irak'da ilân edilen genel aftan yararlanarak tekrar Irak'a dönme hakkına sahip olmalarına rağmen, hala adı geçen ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

2. Şeyhler : Şemsâniler sülalesinden Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adî'nin müridlerinden veya kardeşlerinin soyundandırlar. Vaktiyle beyaz giyindikleri söylendiği halde bugün normal olarak diğer Yezîdiler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dini görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını asla kesmezler⁽²²⁾.

(19) Lescot (R), a.g.e., S. 85 vd.

(20) Menzel (Th), Yezîdiler, IA, Cüz, 141, S. 421.

(21) Bu Yezîdi Mirinin Yezîdiler konusunda yayınladığı bir kitabı vardır. Bkz. el - Yezîdiyye Kadîmen ve Hadîsen, Beyrut, 1934.

(22) Abdurrezzâk el - Hasânî, a.g.e., s. 49 - 50.

3. Pîrler : Pîr, kırtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh manasına gelir. Bunlar Pîrâni sülalesinden Pîr Hasin Mamam ailesinden gelmektedir. Dini görevlerde şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürüten, müridler dini bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını asla kesmezler.

4. Fakîrler : Fakîr, dünyada din yolunu tutan kimse demektir. Ah-dânî sülalesinden Şeyh Hasan Basrî'den gelmektedirler. Yezîdiler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bundan dolayı cennetle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezîdiler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını asla kesmezler. Bu bir dini gelenektir. Boyunlarına tok «Meftul» denen bir tasma taktıkları söylenir ise de günümüzde hiü bir Fakîr'de bu âdet görülmemektedir.

5. Peşimâm : Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakîrler ile aynı sülaleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezîdilerin nikâh memurudurlar. Bütün Yezîdiler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Bunlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar.

6. Kavvallar : Irakta, Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcılarıdır. Buldukları yerde Şeyh ve Emire hizmet eden ve dini bayramlara katılan Müridler arasından belli kurallara göre seçilen, Melek Tavûs'un heykeli olan sancakların kiracılarıdır. Bu görevin kendilerine Şeyh Adî tarafından verilmiş olduğu söylenir⁽²³⁾. Bu sancakları alarak Yezîdî köylerine gidip imanı kuvvetlendirmek, Yezîdî birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bayramlara rastlayan geziler düzenlerler. Şeyh Adî'nin türbesinden getirilen toprak kürecikler ve takdis edilmiş su ile bir nevi dini ticaret yaparak Mîr adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adî'nin türbesine, dörtte biri Mîr'e, geriye kalan dörtte biri de kendisine verilir. Eskiden yurdumuza çok sık gelen Kavvalların çoktan beri hiç gelmediğini öğrendik.

7. Köçekler : Bunlar da belli bir aileden gelmeyip Müridler arasından seçilen oyunculardan olup, Şeyh Adî'nin türbesi yanında hizmet eden ve Kavvallara yardımcı olarak gezilerde, köylerde sancakları taşıyan uzun saçlı kimselerdir. Yezîdiler bunların adını duyduklarını, fakat kendisini hiç görmediklerini söyleyerek bunların Sincar'da bulunduğunu itiraf etmektedirler.

(23) İbid, s. 51.

(24) Yezîdilerdeki Din Adamları Sınıfı için bkz. Siouffi (M.N), Notice sur le Cheikh Adî et la Secte des Yézidis, JA, c. 5, 1885, s. 87 - 98; Guérinot, Les Yézidis, RDM, c. 5, 1903, s. 606 - 609; Mustafa Nuri, Abede-i İblis, İstanbul, 1910, s. 21 - 24; Nau (F), Recueil de Textes et de document sur les Yézidis, ROC, C. 20, 1915 - 1917, s. 248 - 252; Menzel (Th), Yezîdiler, IA, Cüz, 141, s. 420 - 421.

TÜRKİYE YEZİDİLERİ NÜFUS DAĞILIMLARI

İli	İlçesi	Köyün Yeni Adı	Köyün Eski Adı	Nüfusu
S I R T	Kurtalan	Beşınar Nahiyesi	Aranz	166
		Kurukavak Köyü	Hamduna	775
		Doruklu Köyü	Koniserik	367
		Yalınca Mezrası	Sevdik	131
			T o p l a m	1439
	B e ş i r i	Uğrak	Tahari	909
		Kuşçukuru	Kalhok	1036
		Etkinciler Mezrası	İnnap	550
		Uğurca	Koruk	516
		* Yolkonak	Hicri	492
* İkiköprü (Oturamayak)		—	61	
Kumgeçit		Bozivan	132	
Meydancık Mezrası		Düşah	447	
Oğuz Nahiyesi		Şimis	1234	
Onbaşı Mezrası		Şahsın	97	
Üçkuyular	Fakiran	341		
Deveboynu	Geydük	675		
		T o p l a m	4806	
Batman	Yolveren	Cineri	418	
Merkez	Bahçecik	—	348	
Bismil	Yasince	—	1098	
Çınar	Gürses	Davudi	600	
		T o p l a m	2096	
M A R D İ N	Midyat	Güven	Bacın	1800
		Oyuklu	Taka	650
		Yenice	Harapya	1100
		Çayırılı	Kefnas	2100
		Çörekli Mezrası	Deyvan	1800
		Koçan Mezrası	—	1500
			T o p l a m	5800
	İdil	Mağara	Kivah	680
	N u s a y b i n	Kaleli	Efsi	695
		Güneli	Gellisoza	1280
Selvith Mezrası		—	—	
Çilesiz		Muhuka Mezrası	—	
Berhök Mezrası		—	119	
Değirmencik		Kolikan	233	
Fıskın Mezrası		Sapanlı Mezrası	95	
Arpalı Mezrası		Kunar	85	
Baminim (Oturamayak)	—	387		
* Balaban	Birguriya	56		
* Dibek	Bádib	85		
		T o p l a m	2963	

(*) Müslümanlarla birlikte karşık Yezidi köyleri

ŞANLIURFA	Viranşehir	Burç	—	1113
		Diktaş Mezrası	—	—
		Bozca	Hırbi Belek	338
		Dinçkök	Gedenasa	1436
		Tepeyolu Mezrası	Tırtarik	Karışık
		Yukarı Koşanlar Mezrası	Mozik	Tamamı
		Aşağı Koşanlar Mezrası	Mozik	"
		Çörekli Mezrası	Gede Osman	"
		Çınarlı Mezrası	Çeçâne	"
		Altınbaşak	İşhanlar (Oturana yok)	1241
		Küçük Altınbaşak Mezrası	Küçük İşhan	Tamamı
		Soğanya Mezrası	Suhaniye	"
		Koçar Mezrası	Molla Koçar	"
		Hırbi Ari Mezrası	—	"
		Üçgül Mezrası	Minminih	"
		Dirgen Mezrası	Kori	"
		Işıklı Mezrası	Zevra	"
		Yaban (Kavşık)	—	288
		Gezdik Mezrası	Mozana	—
		Oğlakçı (Tamamı)	—	1545
Büyük Çavuş Mezrası	Hacı Zeyd	Karışık		
Aşağı Şölenli Mezrası	Aşağı Akmazot	Tamamı		
Yaprak Mezrası	Kermiçem	"		
Yukarıbağ Mezrası	Kermicilya	"		
Kayıtlı olup da oturulmayan Köy ve Mezralar				
Güzlek	Annabi	Yok		
Anıt Mezrası	Kermeziyaret	4		
Başköy Mezrası	—	35		
Elgün	Atşâna	Yok		
Yığımlı Mezrası	Novfeli (Karışık)	142		
Konakyeri	Telcafer (Karışık)	171		
Bahçelievler Mah.	Kale	10 Hane		
Toplam			6307	
YEZİDİLERİN VİLAYETLERE GÖRE NÜFUS DAĞILIMLARI				
SİİRT	(Beşiri, Kurtalan, Batman)	6883		
DİYARBAKIR	(Merkez, Bismil, Çınar)	2096		
MARDIN	(Midyad, Nusaybin, İdil)	9243		
ŞANLIURFA	(Viranşehir)	6307		
GENEL TOPLAM		24.309		